

KSZTAŁTOWANIE SIĘ TOŻSAMOŚCI A KONSTRUOWANIE PLANÓW ŻYCIOWYCH PRZEZ DORASTAJĄCYCH

Hanna Liberska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

STRESZCZENIE

Jednym z głównych zadań rozwojowych okresu adolescencji jest ukształtowanie względnie stałego i spójnego poczucia tożsamości. W tym okresie życia młodzi ludzie podejmują też decyzje dotyczące dalszej edukacji, zawodu, stosunków z osobami płci odmiennej, preferencji politycznych itd. W celu poznania zależności między tożsamością młodzieży a jej planami życiowymi przeprowadzono badania, którymi objęto 100 osób w wieku 17.0 – 17.10. W badaniach wykorzystano kwestionariusz EURONET (1999) i skalę GIDS (1985). Rezultaty badań pokazują zróżnicowanie planów życiowych konstruowanych przez młodzież o odmiennych statusach tożsamości.

WPROWADZENIE

Zgodnie z psychospołeczną teorią rozwoju tożsamości E. Eriksona (1968) ukształtowanie względnie stałego i spójnego poczucia tożsamości jest jednym z podstawowych zadań rozwojowych, które staje przed dziewczętami i chłopcami w okresie adolescencji. Dorastający konstruują swą tożsamość w kontekście różnorodnych wymagań, na które napotykają w toku codziennej aktywności i ról podejmowanych przejściowo w tym okresie. Dorastanie jest też czasem podejmowania przez jednostkę decyzji dotyczących jej przyszłych losów a odnoszących się m.in. do dalszej edukacji, przyszłego zawodu, stosunków z osobami tej samej płci oraz płci

odmiennej czy wyboru partnera małżeńskiego (Erikson, 1968, Havighurst, 1948).

Wiele decyzji młodego człowieka dotyczących jego przyszłości jest poprzedzonych poszukiwaniami informacji, sprawdzaniem własnych możliwości i umiejętności, analizą oczekiwań społecznych i szans życiowych (Marcia, 1980). Zakończenie poszukiwań i sprawdzania alternatyw dotyczących własnej osoby oraz projektowania przyszłej drogi życiowej jest traktowane w literaturze przedmiotu jako wyjście z kryzysu rozwojowego charakterystycznego dla okresu adolescencji (Erikson, 1968, Papalia, Olds, 1986, Oleszkowicz, 1995). Jednak proces kształtowania się tożsamości nie kończy się w tym okresie, trwa do końca życia (Erikson, 1968, Rostowski, 1997). Na bazie powiększającego się i podlegającego ciągłej strukturacji i restrukturacji doświadczenia indywidualnego, w zmieniających się warunkach zewnętrznych jednostka nieustannie przekształca swą tożsamość (Tyszkowa, 1996).

J. Marcia wyodrębnił cztery typy statusu tożsamości: status tożsamości osiągniętej, nabytej, moratoryjnej i dyfuzyjnej (Marcia, 1987, Danielewicz, 1990). O tożsamości osiągniętej mówimy wtedy, gdy jednostka przeszła już etap eksploracji alternatyw i samodzielnie wykształciła zobowiązania związane z wybranymi rolami społecznymi. Właśnie ten status tożsamości jest uznawany za najbardziej zaawansowany rozwojowo i traktowany jako predyktor odporności psychicznej i xautonomiczności w kreowaniu własnej osoby i przyszłości osobistej (por. Brzezińska, 2000, s. 244). Tożsamość moratoryjna kształtuje się

u osób, które są w trakcie eksploracji rozlicznych alternatyw i nie są jeszcze gotowe do podjęcia klarownych zobowiązań. Z tego powodu status tożsamości moratoryjnej bywa też określany jako tożsamość odroczonej (Rostowski, 1997). Na tym etapie formowania tożsamości młody człowiek nieustannie zadaje sobie istotne pytania: Kim jestem? Kim chcę stać się? Co jest dla mnie ważne? Co chcę osiągnąć? – i poszukuje na nie odpowiedzi. Jak wynika z tej krótkiej charakterystyki jest to status poprzedzający tożsamość osiągniętą. Tożsamość nadana (inaczej lustrzana) tworzy się na drodze przejścia od osób znaczących. Do podjęcia zobowiązań dochodzi pod wpływem nacisków wywieranych przez otoczenie, bez wcześniejszej eksploracji alternatyw (Berzonsky i in., 1999). Tożsamość nadana jest uznawana za przedwcześnie wykształconą na bazie identyfikacji z autorytetami. Jednak często jest ona ogniwem przejściowym do tożsamości osiągniętej. Natomiast tożsamość dyfuzyjna (inaczej rozproszona, pomieszana) dotyczy jednostek, które nie zaangażowały się w poszukiwanie i sprawdzanie alternatyw, ani nie wykształciły samodzielnie zobowiązań, ani też nie przejęły ich od autorytetów. Osoby o statusie tożsamości dyfuzyjnej nie postawiły jeszcze przed sobą pytania o to kim są, czy kim chcą zostać, lub nie podjęły próby uzyskania na nie odpowiedzi.

Oczekuje się, że poszczególne typy statusu tożsamości znajdują odzwierciedlenie w charakterystyce planów formowanych przez dorastających: i to zarówno w treści celów, jak i w ich ważności, jak też w ich wymiarze temporalnym. Zgodnie z powyższym wskazaniem w referowanych badaniach zwrócono uwagę na rolę różnego statusu tożsamości dla aspektu treściowego i temporalnego ich planów życiowych.

BADANY PROBLEM

Zaplanowane badania empiryczne miały przynieść odpowiedź na następujące pytania:

- 1) Jaki status tożsamości jest charakterystyczny dla młodzieży w okresie

późnej adolescencji ?

- 2) Jakie cele życiowe obiera współczesna młodzież i jakie jest ich rozplanowanie temporalne?

- 3) Czy treść i wymiar temporalny planów zmieniają się w zależności od statusu tożsamości dorastających ?

W przyjętym modelu badania główną zmienną zależną była struktura planów, na którą składają się treść celów i ich lokalizacja temporalna. Jako zmienne niezależne potraktowano typy statusu tożsamości młodzieży.

Osoby badane

Badania nad rozwojem tożsamości i planów życiowych z uwzględnieniem kontekstu społeczno-ekonomicznego zostały przeprowadzone od września do listopada 2000r. Objęto nimi 100 osób (60 dziewcząt i 40 chłopców). Grupę badaną stanowili uczniowie liceum, które zostało wylosowane z listy wszystkich szkół ponadpodstawowych Poznania. Badana młodzież znajdowała się w przedziale wiekowym 17.0 – 17.10. Wszyscy badani byli uczniami klas maturalnych, czyli znajdowali się oni w momencie podejmowania istotnych decyzji życiowych dotyczących – przede wszystkim - wyboru uczelni oraz zawodu.

Metoda badań

Głównymi technikami badawczymi były:

- 1) Kwestionariusz Euronet (A.Flammer, A.Grob, 1992), który wykorzystano do rozpoznania treści i wymiaru temporalnego planów życiowych,
- 2) Gronińska Rozwojowa Skala Tożsamości GIDS opracowana przez H.Bosmę (1985) a będąca zmodyfikowaną wersją metody do pomiaru statusów tożsamości J.Marcii.

Z kwestionariusza EURONET wykorzystano 2 skale: treść celów życiowych i lokalizacja temporalna celów. Pierwsza z tych skal pozwoliła poznać strukturę celów na podstawie

Tabela 1. Ważność poszczególnych celów życiowych dla dziewcząt i chłopców

Cel:	Ważność poszczególnych celów życiowych :	
	Dziewczęta	Chłopcy
Zdrowie	3.7	3.5
Satysfakcjonujący zawód	3.4	3.0
Podjęcie odpowiedzialności za rodziców	2.4	2.6
Dobra edukacja	3.4	2.8
Radość z czasu wolnego	2.6	2.8
Sympatia ludzka	2.4	2.4
Wysokie zarobki	2.9	2.7
Wysokie kompetencje zawodowe	3.0	2.8
Prokreacja	2.8	2.6
Zawarcie małżeństwa	2.7	2.7
Znalezienie bliskiej osoby (miłość)	3.0	3.6
Podróżowanie	2.3	2.5
Użyteczność dla kraju	1.9	2.6
Dobre kontakty z przyjaciółmi	2.5	2.9
Sława	2.3	2.0

(Objaśnienia: ważność celów przyjmowała wartości liczbowe: od 1 do 4)

ich ważności wskazanej przez osobę badaną. Poszczególne cele mogły przyjmować wartości: 1, 2, 3 lub 4 – im ważniejszy był dany cel dla osoby badanej, tym wyższą wartość przypisywała mu ona. Natomiast druga ze skal posłużyła do rozpoznania wieku życia, w którym osoba badana oczekuje zrealizowania poszczególnych celów.

U podstaw skali GIDS znajduje się metoda do pomiaru statusu tożsamości zaproponowana przez Marcję. Jednak w odróżnieniu od tej ostatniej badanie za pomocą skali GIDS dostarcza zarówno danych jakościowych, jak i ilościowych. Skala pozwala poznać trzy zmienne istotne dla modelu rozwoju tożsamości według H.Bosmy (1985): treść zobowiązań młodego człowieka, ich siłę oraz natężenie eksploracji w wybranych obszarach aktywności. Za kluczowe obszary funkcjonowania młodych ludzi zostały uznane: filozofia życia, relacje z rodzicami, relacje z przyjaciółmi, relacje intymne, autocharakterystyka oraz sposób spędzania czasu (w szkole i poza nią). Badanie skalą GIDS przebiega w dwóch etapach. W pierwszym

etapie z osobą badaną przeprowadzona zostaje pół-ustrukturowana (semi-structure) rozmowa, która służy rozpoznaniu jej zobowiązań w danym obszarze. Przykładowo: w rozmowie eksplorującej obszar filozofii życia badacz stawia następujące pytania: Czy jesteś osobą wierzącą? Czy chodzisz do kościoła? Za jaką partią polityczną opowiadasz się? Co Twoim zdaniem jest ważne w życiu politycznym i społecznym? (itd.). W drugim etapie badania zobowiązania wskazane przez osobę badaną są wprowadzane do kwestionariusza, który służy określeniu siły tych zobowiązań i natężenia eksploracji w wyżej wyróżnionych obszarach aktywności. Zadaniem osoby badanej jest udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące tych zobowiązań poprzez wskazanie jednej z czterech możliwości. Przykładowo pytamy osobę badaną: Czy porównujesz swój pogląd w tej materii z poglądami innych ludzi? Prosimy badanego, aby wskazał jedną z czterech możliwych odpowiedzi: często – czasem tak, a czasem nie – nie wiem – nie. (W opracowaniu wyników poszczególnym

Tabela 2. Lokalizacja temporalna celów życiowych przez dziewczęta i chłopców

Cel :	Lokalizacja celów wzdłuż linii życia:	
	Dziewczęta	Chłopcy
Odnalezienie bliskiej osoby (miłości)	21.4	23.1
Zawarcie małżeństwa	25.9	29.2
Zdobycie satysfakcjonującego Zawodu	23.8	24.6
Prokreacja	26.6	31.2
Podjęcie odpowiedzialności za rodziców	48.5	50.3
Użyteczność dla kraju	37.2	32.0
Zdobycie sławy	26.0	34.7
Podróżowanie i poznawanie świata	28.3	25.6

(Objaśnienia: O.B. określały moment realizacji celu podając własny wiek (tzn. lata życia), w którym dany cel spodziewają się osiągnąć)

odpowiedziom przypisuje się odpowiednie wartości. W przytoczonym przykładzie są to odpowiednio: 2, 1, 0.)

Materiał zebrany podczas badania był oceniany przez zespół przeszkolonych sędziów kompetentnych ze względu na treść i siłę poszczególnych zobowiązań oraz natężenie eksploracji, i klasyfikowany do kategorii określających poszczególne statusy tożsamości. (W analizie wykorzystano wyniki osób badanych, które sędziowie zaklasyfikowali w sposób całkowicie zgodny.)

WYNIKI BADAŃ

Całość uzyskanych rezultatów pokazuje, że najważniejszymi celami dla badanej grupy młodzieży są: dobre zdrowie, a następnie odnalezienie miłości, odebranie dobrej edukacji i zdobycie satysfakcjonującego zawodu. Dalsze miejsca w hierarchii ważności dążeń zajmują mistrzostwo w zawodzie połączone z wysokimi zarobkami, małżeństwo i prokreacja oraz – równorzędnie – dobre kontakty z przyjaciółmi. Hierarchie ważności celów tworzone przez dziewczęta i chłopców nie różnią się istotnie ($t = 2,21 > t_{\alpha}$, $df = 13$, $\alpha = 0.05$). Różnice wystąpiły

jedynie w przypadku celów zorientowanych na odnalezienie partnera/miłości, bycie użytecznym dla kraju i uzyskanie dobrej edukacji (Tabela 1). Pierwsze dwa cele okazały się ważniejsze dla chłopców, a cel trzeci – okazał się ważniejszy dla dziewcząt.

Podstawową dymensją uwzględnioną w badaniach była rozciągłość temporalna planów i lokalizacja celów w horyzoncie czasowym. Zebrane dane pokazały, iż badana młodzież zarysowuje swą drogę życiową sięgającą okresu późnej dorosłości. Badani oczekują zrealizowania swych dążeń związanych z edukacją i przygotowaniem do podjęcia aktywności zawodowej około 24 r.ż.. Jednak wcześniej, bo już około 22 r.ż. mają nadzieję odnaleźć bliską osobę i nawiązać z nią intymne stosunki. Moment założenia rodziny przypada w planach badanych na drugą połowę trzeciej dekady życia a nieco później oczekiwane są narodziny potomka. W połowie czwartej dekady życia badani pragną okazać się użytecznymi dla kraju. Natomiast wywiązanie się z obowiązku opieki nad starzejącymi się rodzicami badani przewidują dopiero po koniec piątej dekady życia.

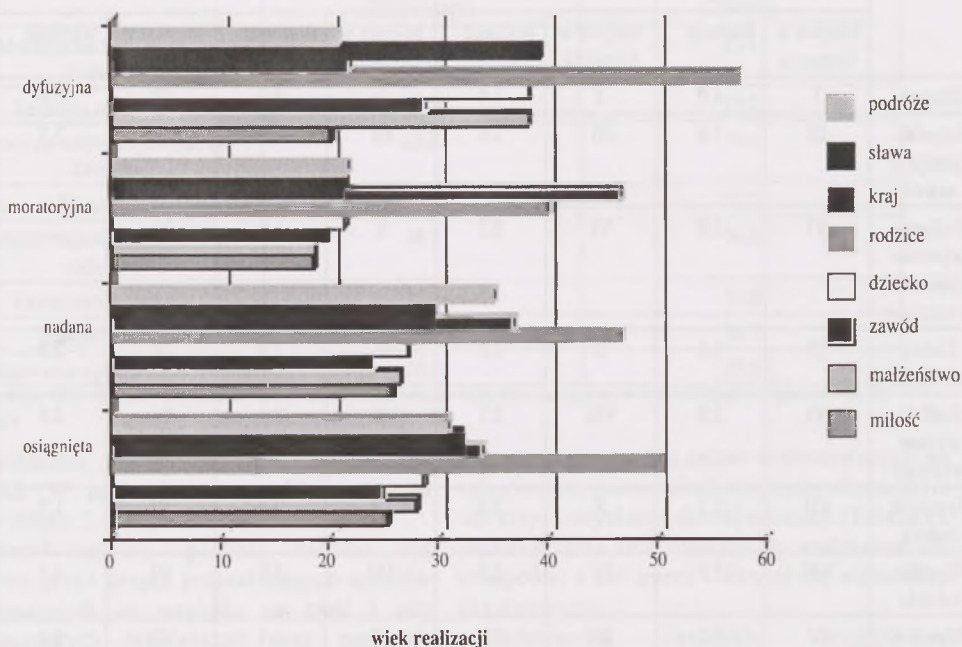
Porównanie sposobu rozmieszczenia wybranych celów wzdłuż drogi życiowej pokazuje, że jest on bardziej wyrównany w planach chłopców

Tabela 3. Hierarchie ważności poszczególnych celów dla młodzieży o różnym statusie tożsamości.

Cel:	Tożsamość osiągnięta		Tożsamość nadana		Tożsamość moratyczna		Tożsamość dyfuzyjna	
	Miejsce w hierarchii	Ważność	Miejsce w hierarchii	Ważność	Miejsce w hierarchii	Ważność	Miejsce w hierarchii	Ważność
Zdrowie	I	4.0	I	3.9	I	3.1	III	2.9
Satysfakcjonujący zawód	III	3.6	III	3.6	III	2.5	VIII	2.3
Podjęcie odpowiedzialności za rodziców	VI	2.8	VI	3.2	X	1.5	XI	1.7
Dobra edukacja	III	3.6	II	3.8	VI	2.1	IX	2.0
Radość z czasu wolnego	VI	2.8	VIII	2.7	II	2.9	IV	2.8
Sympatia ludzka	VII	2.7	X	2.4	IV	2.4	XI	1.7
Wysokie zarobki	VIII	2.6	IV	3.5	VII	2.0	VI	2.5
Wysokie kompetencje zawodowe	IV	3.2	IV	3.5	XI	1.3	VII	2.4
Prokreacja	VIII	2.6	VI	3.2	IV	2.4	X	1.9
Zawarcie małżeństwa	V	3.1	V	3.3	VII	2.0	XII	1.5
Znalezienie bliskiej osoby (miłość)	II	3.8	V	3.3	V	2.3	IV	2.8
Podróżowanie	IX	2.4	IX	2.6	VIII	1.9	II	3.0
Użyteczność dla kraju	IV	3.2	VIII	2.7	XII	0.8	XIII	0.9
Dobre kontakty z przyjaciółmi	VII	2.7	VII	2.9	IX	1.8	I	3.1
Sława	X	1.8	XI	2.3	VII	2.0	V	2.7

(Objaśnienia: ważność celów przyjmowała wartości liczbowe: od 1 do 4)

Wykres 1. Lokalizacja temporalna celów przez młodzież o odmiennym statusie tożsamości

niż dziewcząt (Tabela 2). Plany młodych kobiet cechują się większym zagęszczeniem celów pomiędzy 20 a 30 r.ż. i są mniej rozległe od planów ich potencjalnych partnerów życiowych. Dorastający mężczyźni budują plany o dłuższym wymiarze temporalnym i w sposób bardziej równomierny osadzają swe cele życiowe w porównaniu z dziewczętami. Jednak generalnie lokalizacja celów przez dziewczęta i chłopców jest podobna ($t = 4,587 > t_{\alpha}$, $df = 6$, $\alpha = 0.01$).

Wyniki badań statusów tożsamości pokazały, że wśród badanej młodzieży najliczniejszą grupę stanowią dorastający o tożsamości nadanej (35%) oraz dorastający o tożsamości osiągniętej (28%). Trzecią pod względem liczebności grupę tworzą badani o tożsamości moratoryjnej (21%). Najmniej liczna okazała się grupa osób o tożsamości dyfuzyjnej (16%).

W przypadku badanych o tożsamości osiągniętej najważniejszym celem okazało się zachowanie dobrego stanu zdrowia i znalezienie

bliskiej osoby oraz zdobycie satysfakcjonującego zawodu (Tabela 3). Następne miejsca w hierarchii ważności zajmują cele związane z edukacją, kompetencjami zawodowymi, użytecznością dla kraju i założeniem rodziny nuklearnej. Wszystkie w/w cele zostały uznane za ważne lub bardzo ważne. Natomiast celami najmniej ważnymi dla tej grupy badanych są: zdobycie sławy i podróżowanie po świecie.

Także badani o tożsamości nadanej za najważniejsze w życiu uznają zdrowie a następnie dobrą edukację (Tabela 3). Bardzo ważne dla nich są również wysokie zarobki i uzyskanie mistrzostwa w swoim zawodzie oraz znalezienie partnera uczuciowego i małżeńskiego. Za ważne cele uznają też prokreację i podjęcie odpowiedzialności za rodziców. W tej grupie badanych celami najmniej ważnymi okazały się zdobycie sławy i sympatii ludzkiej.

Dla młodzieży przejawiającej tożsamość moratoryjną najważniejszym celem jest

zachowanie dobrego zdrowia (Tabela 3). Ta grupa badanych za ważną uznaje umiejętność wypoczywania i cieszenia się czasem wolnym. Natomiast dość ważne są dla niej zdobycie satysfakcjonującego zawodu, sympatia ludzka i prokreacja. Celem najmniej ważnym jest użyteczność dla kraju.

Z kolei badani o tożsamości dyfuzyjnej za swoje najważniejsze cele poczytują dobre kontakty z przyjaciółmi, podróżowanie oraz poznawanie świata (Tabela 3). Następne miejsce w ich hierarchii ważności zajmują zdrowie i rekreacja oraz odnalezienie ukochanej bliskiej osoby. Celem najmniej ważnym jest dla nich użyteczność dla kraju oraz założenie rodziny (małżeństwo).

Rezultaty pokazały, że podobieństwo między strukturami ważności celów życiowych jakie budują badani o odmiennych statusach tożsamości jest zróżnicowane (Wykres 2). Najbardziej podobne są struktury planów formowanych przez badanych o tożsamości moratoryjnej i dyfuzyjnej ($r = 0.478$, $t < t_{\alpha}$, $df = 14$, $\alpha = 0.01$). Niższy stopień podobieństwa cechuje struktury planów formowanych przez badanych o tożsamości osiągniętej i nadanej ($r = 0.316$). Zbliżone podobieństwo wykazują struktury celów osób badanych o tożsamości nadanej i moratoryjnej ($r = 0.211$) oraz osiągniętej i moratoryjnej ($r = 0.224$). Najmniejszy stopień podobieństwa wykazują struktury ważności celów budowane przez badanych o tożsamości nabytej i dyfuzyjnej ($r = 0.042$) oraz przez badanych o tożsamości osiągniętej i dyfuzyjnej ($r = -0.072$). (Współczynniki korelacji nie pozwalają uznać struktur ważności tworzonych przez badanych o odmiennych statusach tożsamości za podobne.)

Zebrane wyniki wskazują też, iż badani o odmiennym statusie tożsamości różnią się sposobem rozmieszczenia celów w perspektywie temporalnej (Wykres 1). Najdłuższe plany budują osoby o tożsamości dyfuzyjnej, które wybiegają w swoich planach do 57.2 r.ż.. Plany krótsze o około 7 lat tworzą badani o tożsamości osiągniętej (50.1 r.ż.). Natomiast badani o tożsamości moratoryjnej i nadanej wybiegają

w swych myślach o przyszłości osobistej do 46.4 r.ż.). Wyniki analizy wskazują, że badani o tożsamości osiągniętej i nadanej konstruują plany o istotnie podobnej charakterystyce temporalnej ($r = 0.9435$, $t = 7,007 > t_{\alpha}$, $df = 6$, $\alpha = 0.001$), (wyk. 3). Wykazują one stosunkowo równomierne rozłożenie celów wzdłuż osi czasu: w I dekadzie – 4 cele, w II – 3 cele a w III – 1.

Umiarkowane podobieństwo charakteryzuje sposób rozlokowania celów w wymiarze temporalnym w planach osób o tożsamości nadanej i moratoryjnej ($r = 0.789$, $t = 3,136 > t_{\alpha}$, $df = 6$, $\alpha = 0.05$), osiągniętej i moratoryjnej ($r = 0.710$, $t = 2,472 > t_{\alpha}$, $df = 6$, $\alpha = 0.05$) oraz osiągniętej i dyfuzyjnej ($r = 0.709$, $t = 2,465 > t_{\alpha}$, $df = 6$, $\alpha = 0.05$), (Wykres 3). Najmniejszy stopień podobieństwa wykazuje sposób rozmieszczenia celów w planach osób badanych o tożsamości moratoryjnej i dyfuzyjnej ($r = 0.198$), (Wykres 3). Otóż badani o tożsamości moratoryjnej oczekują zrealizowania aż 6 z 8 analizowanych celów na przełomie II i III dekady życia (ok. 20 r.ż.). Jedyne 2 cele osadzają na przełomie IV i V dekady życia (odpowiedzialność za rodziców i użyteczność dla kraju). Natomiast w planach młodzieży o tożsamości dyfuzyjnej cele rozłożone są bardziej regularnie.

Rezultaty badań pokazały, że pomiędzy oceną ważności głównych celów życiowych a ich osadzeniem temporalnym w planach tworzonych przez badaną młodzież zachodzi umiarkowana korelacja ujemna ($r = -0.506$, $t < t_{\alpha}$, $df = 6$, $\alpha = 0.01$). Cele najważniejsze dla badanych lokowane są bliżej teraźniejszości, czyli ok. 22 – 24 r.ż. (znalezienie bliskiej osoby i zdobycie satysfakcjonującego zawodu). Natomiast cele mniej ważne przesuwane są na późniejsze lata życia, tzn. na 30 – 35 r.ż. (użyteczność dla kraju i zdobycie sławy). Wyjątek stanowi ułożenie realizacji celu o umiarkowanej ważności (2.5), jakim jest podjęcie opieki nad rodzicami, w najodleglejszej perspektywie czasowej.

Całość wyników badań wskazuje, że pomiędzy ważnością celów a ich rozmieszczeniem temporalnym – niezależnie od typu tożsamości badanych – zawsze zachodzi korelacja ujemna. Jednak jest ona istotna statystycznie jedynie

w przypadku badanych o tożsamości moratoryjnej ($r = -0.907$, $t = 5,2783 > t_{\alpha}$, $df = 6$, $\alpha = 0.01$).

DYSKUSJA

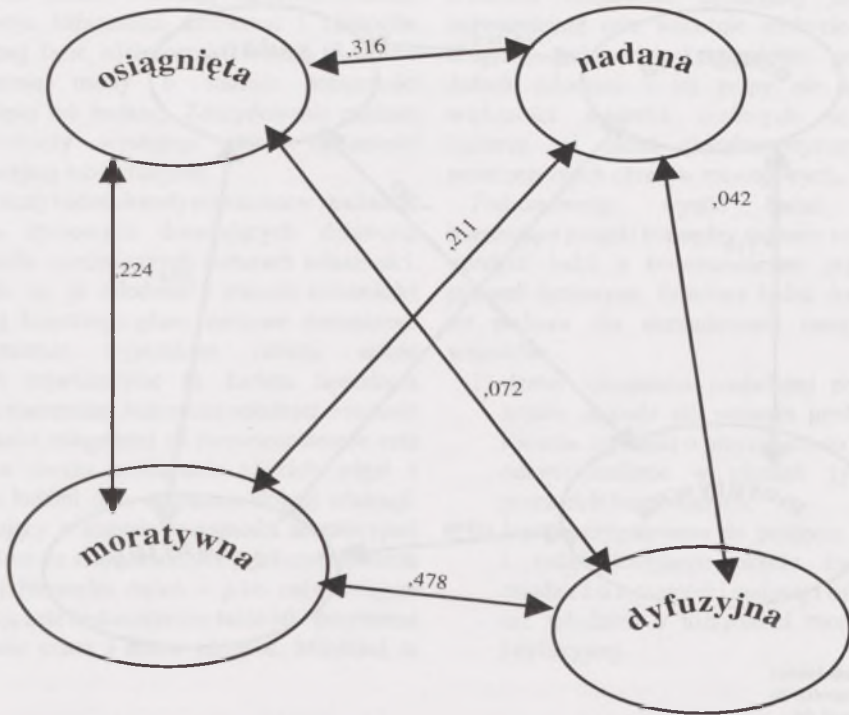
Generalnie, rezultaty badań pozwoliły rozpoznać status tożsamości młodzieży w okresie późnej adolescencji. W świetle wyników badań okazało się, że najbardziej typowe, powszechne dla 18-latków są: status tożsamości osiągniętej i status tożsamości nadanej a najmniej typowy jest status tożsamości dyfuzyjnej. Wysoka częstość występowania statusu tożsamości nadanej jest uwarunkowana prawdopodobnie dużą siłą więzi uczuciowej łączącej dorastające dzieci z rodzicami i znacznym uzależnieniem młodych ludzi od domu rodzinnego. Dorastający przejawiający tożsamość nadaną koncentrują się w swych planach życiowych na statusie materialnym i karierze zawodowej. Na drugim miejscu stawiają życie rodzinne – zawężając je do rodziny pochodzenia. Taki układ celów potwierdza rolę identyfikacji z rodzicami nie tylko dla uformowania tożsamości nadanej, ale i dla sposobu myślenia o przyszłości. Przesunięcie na pierwszy plan ważności zadań związanych z rozwojem zawodowym może być zapowiedzią opóźnienia czy odroczenia procesu rozwiązywania kluczowego konfliktu wczesnej dorosłości: intymność vs. izolacja albo też być zapowiedzią zablokowania rozwoju zdolności do miłości bez obawy utraty autonomii. Wymiar temporalny planów tej grupy młodzieży jest stosunkowo długi, bo sięga do drugiej połowy V dekady życia, a sposób rozmieszczenia celów wzdłuż osi czasu jest równomierny chociaż są one bardziej zagęszczone w okresie wczesnej dorosłości.

Drugie miejsce pod względem liczebności – jak już sygnalizowano zajmuje młodzież o tożsamości osiągniętej. Ta grupa młodych ludzi już uporowała się z samodzielnym rozwiązaniem kryzysu, sprawdziła swe możliwości i szanse rozwojowe oraz podjęła adekwatne do nich zobowiązania. Taki sposób określenia własnej tożsamości jest uznawany za

podstawę dla realistycznej koncepcji własnej drogi życiowej (Danielewicz, 1990, Rostowski, Rostowska, 1986). Struktura planów życiowych kreślonych przez młodzież o tożsamości osiągniętej składa się zarówno z celów bardzo ważnych, jak i mniej ważnych, które występują w wyrównanych proporcjach (odpowiednio: 6, 7 i 1 mało ważny). Analiza wymiaru treściowego pokazuje, że główne cele młodych ludzi o tożsamości osiągniętej koncentrują się wokół związków intymnych, wykształcenia i pracy a także obowiązków wobec osób najbliższych oraz szerszych społeczności. Taki sposób myślenia o przyszłości jest zgodny z rozwojem ego według E. Eriksona (1997) i wskazuje na dojrzałość psychospołeczną. Cele rozmieszczone są stosunkowo równomiernie w horyzoncie czasowym, który sięga aż do początku 6 dekady życia. Należy jednak zaznaczyć, że uwaga tej grupy młodzieży koncentruje się na wczesnej dorosłości, w którym to okresie lokuje ona aż 7 z rozpatrywanych 8 celów. W przypadku młodzieży 18-letniej nie można jednoznacznie stwierdzić, czy zaplanowana droga życiowa zostanie w pełni zrealizowana – jednak można stwierdzić, iż obejmuje ona zadania życiowe charakterystyczne dla okresu wczesnej i średniej dorosłości.

Bardzo specyficzną hierarchię celów życiowych tworzą młodzi ludzie o tożsamości moratoryjnej. Dla tej grupy młodzieży pierwszoplanowe są cele związane z zachowaniem dobrego zdrowia i przyjemnym spędzeniem czasu wolnego a także z uzyskaniem satysfakcjonującego zawodu. Należy jednak zaznaczyć, że globalna ocena ważności tych celów oscyluje wokół punktu "trochę ważne". Generalnie młodzież o tożsamości moratoryjnej nie dostrzega żadnych celów, które zasługiwałyby na miano ważnych lub bardzo ważnych. Taki sposób myślenia o sobie i o swojej przyszłości można interpretować jako przejaw braku rozpoznania własnych potrzeb i braku orientacji w świecie wartości ogólnoludzkich. Niemożność dopracowania się systemu ważnych celów życiowych może też wynikać z braku wiary we własne możliwości

Wykres 2. Korelacja struktur celów życiowych młodzieży o odmiennym statusie tożsamości.

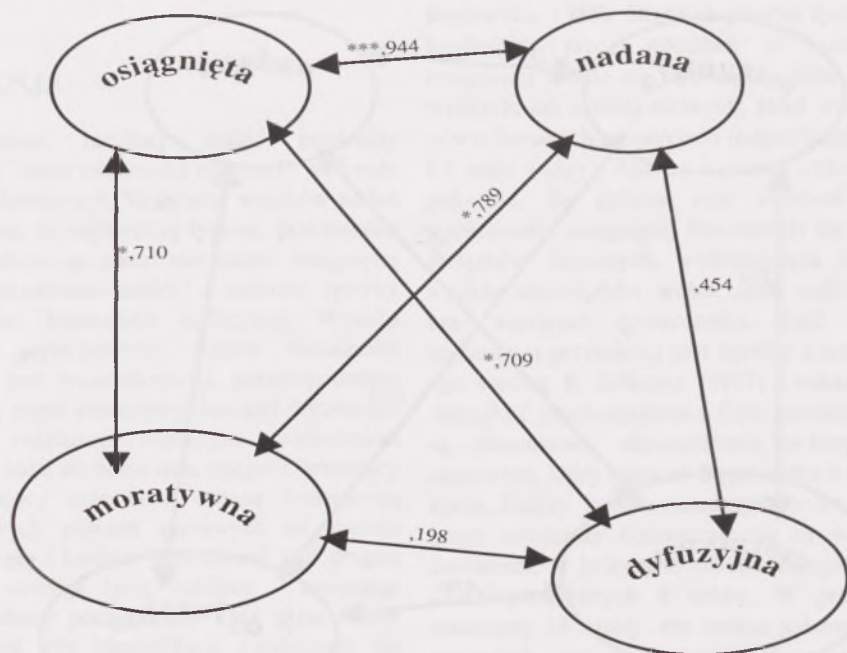
Objaśnienie: brak istotnych korelacji między strukturą celów życiowych młodzieży o odmiennym statusie tożsamości (najwyższa korelacja występuje pomiędzy strukturami celów formowanymi przez młodzież o tożsamości dyfuzyjnej i moratycznej).

lub poczucia ograniczania własnych dążeń przez innych ludzi: rodziców, nauczycieli, kolegów. Może on być również skutkiem licznych porażek w dotychczasowych działaniach młodego człowieka i próbą zabezpieczenia się przed kolejnymi niepowodzeniami. Byłby to zatem swoisty mechanizm obronny: niemożność zrealizowania celu mało ważnego "nie boli" lub "boli mniej" niż niemożność osiągnięcia celu ważnego. Większość celów tej grupy ułożona jest w teraźniejszości, czyli jeszcze w adolescencji. Młodzi ludzie o tożsamości moratycznej mają wyraźne trudności w formowaniu dłuższej perspektywy temporalnej albo raczej w strukturacji temporalnej własnej drogi życiowej. Reasumując, dziewczęta

i chłopcy o tożsamości moratycznej nie są w stanie zbudować planów życiowych o realistycznej i złożonej strukturze: treściowej i temporalnej. W konsekwencji w przypadku tej grupy młodzieży należy oczekiwać opóźnień i utrudnień w osiągnięciu dorosłości.

Natomiast młodzież o tożsamości dyfuzyjnej za najważniejsze dla swego przyszłego życia uważa bliskie więzi międzyludzkie: miłość i przyjaźń a także podróżowanie i poznawanie świata, jak też czerpanie radości z czasu wolnego. Wynik analizy hierarchii ważności celów życiowych nasuwa refleksje nad sposobem rozumienia świata i życia przez "dzieci kwiaty" w latach 60-tych XX wieku. Dorastający o tożsamości dyfuzyjnej odrzucają wartości

Wykres 3. Korelacje wymiarów temporalnych planów życiowych młodzieży o odmiennym statusie tożsamości

Objaśnienia:

*** - $\alpha=0,001$

* - $\alpha=0,05$

(Najbardziej istotna korelacja występuje między wymiarami temporalnymi planów życiowych konstruowanych przez młodzież o tożsamości nadanej i osiągniętej).

uznane za podstawowe w kulturze przelomu tysiącleci albo nie mają w nich rozeznania, albo też czują się zagubieni we współczesnym życiu, które jest dla nich zbyt trudne, zbyt złożone. Nie znajdują ważnych dla siebie celów i nie uważają za istotne zadań kulturowo przypisanych do kolejnych okresów życia. W konsekwencji mogą nie podjąć większości lub przynajmniej niektórych z tych zadań. Lokalizacja temporalna celów zawartych w planach życiowych wykazuje pewien charakterystyczny sposób grupowania. Otóż spodziewają się oni zrealizowania swych najważniejszych celów jeszcze w okresie adolescencji a realizację pozostałych celów – tych subiektywnie mniej ważnych – przesuwają niemal ku średniej dorosłości. Młodzież o tożsamości dyfuzyjnej jest w stanie budować najdłuższe

plany życiowe, które sięgają prawie końcowej fazy średniej dorosłości. Jednak ma ona wyraźne trudności w określeniu zadań ważnych dla okresu wczesnej dorosłości i w związku z tym – podobnie jak młodzież o tożsamości moratycznej – istnieją podstawy, aby oczekiwać zakłóceń w przejściu do dorosłego życia.

Reasumując, lepiej przygotowana do podjęcia wyzwań i zadań kolejnego okresu życia jest młodzież o tożsamości nadanej i osiągniętej niż młodzież o tożsamości moratycznej i dyfuzyjnej. Zatem status tożsamości posiadanej przez 18-latków okazuje się ważnym predyktorem sposobu myślenia o przyszłości co znajduje odzwierciedlenie w planach życiowych przez nich formowanych.

PODSUMOWANIE

Wyniki badań wskazują na zróżnicowanie w rozwoju tożsamości dziewcząt i chłopców w późnej fazie adolescencji. Wśród 18-latków przeważają osoby o statusie tożsamości osiągniętej lub nadanej. Zdecydowanie rzadziej u młodzieży występuje status tożsamości moratoryjnej lub dyfuzyjnej.

Rezultaty badań ukazały też różnice w strukturze planów życiowych dorastających dziewcząt i chłopców o odmiennych statusach tożsamości. Okazało się, że młodzież o statusie tożsamości nadanej konstruuje plany życiowe stosunkowo równomiernie wypełnione celami, wśród których najważniejsze są: kariera zawodowa i dobra materialne. Natomiast młodzież o statusie tożsamości osiągniętej za pierwszoplanowe cele życiowe uważa nawiązanie bliskich więzi z innymi ludźmi oraz odebranie dobrej edukacji. Dorastający o statusie tożsamości moratoryjnej – pomimo że mają trudności w skonstruowaniu własnej hierarchii dążeń – jako najważniejsze określają cele hedonistyczne takie jak: przyjemne spędzenie czasu i dobre zdrowie. Młodzież ta

nie jest też w stanie ująć swego życia w długiej perspektywie czasowej. Natomiast młodzież o statusie tożsamości dyfuzyjnej jako swe najważniejsze cele wskazuje zdobycie miłości drugiego człowieka i znalezienie przyjaciół. Jednak młodzież z tej grupy nie akceptuje większości wartości cenionych w naszej kulturze ani zadań charakterystycznych dla poszczególnych okresów rozwojowych.

Podsumowując, wyniki badań ukazały interesujące związki pomiędzy statusem tożsamości młodych ludzi a konstruowanymi przez nich planami życiowymi. Rezultaty badań dostarczyły też podstaw dla sformułowania następujących wniosków:

- 1) status tożsamości posiadanej przez 18-latków okazuje się ważnym predyktorem sposobu myślenia o przyszłości co znajduje odzwierciedlenie w planach życiowych przez nich formowanych;
- 2) lepiej przygotowana do podjęcia wyzwań i zadań kolejnego okresu życia jest młodzież o tożsamości nadanej i osiągniętej niż młodzież o tożsamości moratoryjnej i dyfuzyjnej.

LITERATURA:

- Berzonsky, M.D., Nurmi, J.E., Kinney, A., Tammi, K. (1999), *Identity processing style and cognitive and attributional strategies: Similarities and differences across different context*. European Journal of Personality, 13, 2, p.105 – 121.
- Brzezińska, A. (2000), *Spoleczna psychologia rozwoju*. Warszawa: Scholar.
- Danielewicz, D. (1990), *Stosunki rodzice – dziecko a rozwój indywidualny dorastających*. W: M.Tyszkowa (red.). *Rodzina a rozwój jednostki*, (s. 41-55). Poznań: Nakładem CPBP 09.02
- Havighurst, R.J., (1948), *Developmental task and education*. New York: McKay.
- Erikson, E.H. (1968), *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Erikson, E.H. (1997), *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań : Rebis.
- Marcia, J.E. (1980), *Identity in adolescence*. J.Adelson (ed.). *Handbook of adolescent psychology*. New York: Wiley.
- Marcia, J.E. (1987), *The identity status approach to the study of ego identity development*. T.Honess, K.Jardley (eds.). *Self and identity perspectives across the life*. London: Routledge & Kegan.
- Oleszkowicz, A. (1995), *Kryzys młodzieńczy – istota i przebieg*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Papalia, D.E., Olds, S. (1986), *Human Development*. New York: McGraw-Hill.

Rostowski, J. (1997), *Specyfika kształtowania się tożsamości w okresie młodości*. W: J.Rostowski, T.Rostowska, I.Janicka (red.), *Psychospołeczne aspekty rozwoju człowieka*. (s.159-167).Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Rostowski, J., Rostowska, T. (1986), *Kształtowanie się identyczności osobowej studentów jako tło psychologicznych oddziaływań wychowawczych*. W: K.Jaskot (red.), *Cele i zadania wychowania w szkole wyższej*. Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.

Tyszkowa, M. (1993), *Ekologiczne uwarunkowania rozwoju psychicznego jednostki: Propozycja interpretacji poznawczej*. *Kwartalnik polskiej psychologii rozwojowej*. 1, 2, 3-19

Tyszkowa, M., Przetacznik-Gierowska M. (1996), *Psychologia rozwoju człowieka, t.1*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.